
GRAŻYNA RYTTER*

Kształtowanie się pojęcia czasu w językach słowiańskich

Jednym z najważniejszych zagadnień leksykologii porównawczej języków słowiańskich jest rekonstrukcja słownictwa prasłowiańskiego. Badanie izolowanych wyrazów ustępuje dziś miejsca analizie grup tematycznych słownictwa, mimo iż granicę między grupą tematyczną a semantyczną trudno wyznaczyć.

Odszukiwanie nazw wyrażających pojęcia abstrakcyjne sprawia kłopoty, przede wszystkim dlatego, iż związek między nazwą a desygnatem na przestrzeni czasu ulegał w znacznym stopniu osłabieniu. Słowniki etymologiczne skupiają się więc głównie na rekonstrukcji konkretnych podstaw słotwórczych, do których odnosiło się dane pojęcie.

Sposób oznaczania czasu w okresie prasłowiańskim istotnie różnił się od współczesnego, kształtował się stopniowo w oparciu o doświadczenie konkretnych zjawisk przyrody i życie w kręgu rodzinnym, w obliczu zmian sezonów przyrody, faz księżyca i biegu słońca, następstwa jego wschodu po zachodzie i dnia po nocy. Byłoby to więc: 1) nazwy pór roku, 2) nazwy części doby, 3) nazwy miesięcy, 4) nazwy dni tygodnia, 5) nazwy z nieostrym znaczeniem, 6) nazwy wieloznaczne.

Pśł. (ogsłow.) *časъ (m.)

Spśród licznych etymologii, które oceniono krytycznie i stopniowo odrzucano, dziś przyjmuje się, iż jest to rzeczownik utworzony od pśł. *česati 'ciąć, rwać, szarpać' lub też pochodny od *čati, *čajati 'spodziewać się, oczekiwać'. Jako paralełę semantyczną do *časъ wymienia się pśł. *godъ 'czas, rok' (: žьdati 'oczekiwać'). Znaczeniem pierwotnym nazwy byłoby więc 'wycinek, ograniczony odcinek czasu'. Gunnar Jakobson w oparciu o analizę pojęcia

* Doktor habilitowany, emerytowany pracownik Uniwersytetu Łódzkiego, Wydział Filologiczny, ul. Pomorska 171/173, 91-236 Łódź.

wychodzi od pierwotnego znaczenia ‘nacięcie na oznaczenie okresu czasu’ i rekonstruuje psł. podstawę **kos-* ‘ciąć, nacinać’, z czego wynikałby rozwój znaczenia od konkretnego do abstrakcyjnego pojmowania czasu w językach słowiańskich (Якобсон 1958: 286–307).

Psł. (ogsłow.) **doba/*dobo/*dobъ* (f.)

Leksem ten oznacza ‘to, co jest odpowiednie, stosowne’, zwłaszcza ‘odpowiednia pora, sprzyjający czas’. Nazwa wywodzi się z pie. **dhabh-* ‘dopasować; coś stosownego’ (pierwiastek werbalny). Jako pierwotne przyjmuje się znaczenie ‘coś stosownego’ > ‘czas pomyślny, odpowiednia pora’. Nowsze znaczenie ‘jednostka czasu równa 24 godzinom, dzień i noc’ ilustrują pol. *doba* (od XVIII w.), głuż. *doba* oraz ukr. *доб’а*.

Psł. (ogsłow.) **dъnъ* (m.)

Rzeczownik z tematem na *-n-*, w językach słowiańskich wtórnie przechodzący do tematów na *-i-* lub *-jo-*, który wywodzi się z pie. **di-n-* (: **dei-*/**di-* ‘świecić, błyszczeć’). Znaczenie pierwotne więc to ‘czas, kiedy jest widno, jasno’.

Nazwa początkowo określała tylko jasną część doby — w zależności od ruchu słońca Słowianie dzielili ją na **utro*, **polъdnъnъ* i **večernъ*. W ciemnej części doby (**noktъ*) wydzielana była tylko połowa (**polъnoktъ*).

Psł. (ogsłow.) **esenъ*, później także **osenъ* (f.)

Leksem ten ma znaczenie ‘pora roku między latem a zimą’. Nazwa wywodzi się z pie. rzeczownika heteroklitycznego **os-r-*, gen. **es-(e)-ns* ‘żniwa, czas zbiorów, jesień’. Oparta jest na pie. temacie przypadków zależnych **esen-* (wtórnym **osen-*), z *o-* przez analogię do nom. sg. **osr-* i przyporządkowaniem do psł. tematów rzeczowników na *-i-*.

Psł. (ogsłow.) **godina* (f.)

Leksem występuje w znaczeniach ‘określony czas, pora’, ‘pogoda lub niepogoda’, ‘deszcz, burza’, ‘określony odcinek czasu: chwila, godzina, rok’, ‘rocznica, zwłaszcza rocznica śmierci’, ‘doroczne święto’. Rzeczownik ten został utworzony od **godъ* z przyrostkiem **-ina*, który w znaczeniu singulatywnym mógł pierwotnie oznaczać ‘dokładnie określony, niewielki odcinek czasu’. Jego znaczenie rozwinęło się w większości języków słowiańskich do ‘godzina, 60 minut’, które jednakże po utracie singulatywności mogło określać ‘czas w ogóle’ (zachowane w polszczyźnie, występujące w języku staroruskim, we współczesnych gwarach rosyjskich i ukraińskich), stanowiąc etap przejściowy do znaczenia ‘rok’.

Psł. (ogsłow.) *godъ (m.)

Leksem oznacza 'coś odpowiadającego komuś, czemuś; coś dogodnego, odpowiedniego'; 'coś dobrego, przyjemnego'; 'dogodny, odpowiedni czas' (pd. i zach.); 'odcinek czasu, określony czas' (pd. i wsch.); 'wielkie święto; rocznica', 'święto pamięci zmarłych', 'uczta z nim związana' (pd. i zach.), także 'stypa' (zach.). Rzeczownik *godъ wywodzi się z pie. *ghedh-, *ghodh- 'łączyć, dopasowywać', 'być ściśle złączonym'. Znaczenie pierwotne to 'czas oczekiwany, święto oczekiwane'.

Psł. (ogsłow.) *jugъ, *juga, *jugo

Wyrazowi temu przypisuje się znaczenie 'południe, strona świata'. Pierwotnie był to przymiotnik z przyrostkiem *-gъ o znaczeniu 'miękki', utworzony od pie. *jou- lub *joua- 'mieszać, miąć, gnieść'. Posiada częste w językach słowiańskich znaczenie abstrakcyjne, które zapewne rozwinęło się z wcześniejszego 'ciepły wiatr, odwilż', por. stczes. juh 'wiatr z południa', czes. gwar. 'odwilż, wiatr z południa', pol. region. (Pogórze Karpackie) jug 'odwilż' (tak również na Podhalu i w części Beskidu Wyspowego), przymiotnik jugowy (odmianki juhowy, juzny) to 'wiatr wiejący z południa, który zimą przynosi odwilż'. W słownictwie staropolskim i gwarach współczesnych szczątkowo zachowała się nazwa jużyna 'posiłek w porze obiadu', 'posiłek przed południem', utworzona od *jugъ, z przyrostkiem *-ina (Galas 1957: 223).

Psł. (ogsłow.) *lěto

Leksem oznacza 'ciepłą porę roku'. Etymologia wyrazu nie jest całkowicie jasna, wiele wcześniejszych hipotez zostało z czasem ocenionych krytycznie i odrzuconych. Prawdopodobnie *lěto jest urzeczownikowioną formą rodzaju nijakiego niezachowanego przymiotnika *lětz, który ma odpowiednik w litewsk. lėtas 'łagodny, spokojny, cichy; powolny, uступliwy', łotewsk. lēts 'lekki, łatwy' (pie. *lē- 'osłabnąć, pobłażać komu'). Byłaby to więc słowiańska innowacja w indoeuropejskim systemie nazw pór roku. Znaczenie pierwotne psł. *lěto to zapewne 'czas łagodny, okres, w którym następuje odwilż, zelżało zimno'. Początkowo nazwa mogła określać całą ciepłą część roku po ustąpieniu chłódów, to jest wiosnę i lato, o czym może świadczyć dluž. lěto 'wiosna'; 'lato', pol. gwar. letne (letnie) zboże 'zboże jare, siane na wiosnę'.

Pśł. (ogsłow.) *měsěcъ* (m.) (< **měsěkъ*)

Leksem występuje w znaczeniu ‘księżyc; miesiąc księżycowy’. W języku czeskim *měsíc* to ‘księżyc’ oraz ‘dwunasta część roku’, ros. *мѣсяцъ* ‘ts.’, scs. *мѣсяцъ* ‘ts.’. W słownictwie polskim *miesiąc* w znaczeniu podstawowym wypierany przez innowację *księżyc*, występuje jednakże nadal w gwarach i pieśniach ludowych.

Pśł. (ogsłow.) **noktъ* (f.)

Nazwa wywodzi się z pie. rzeczownika atematycznego **nók^uts*, gen. **nék^uts* ‘noc’. W językach słowiańskich i bałtyckich została przeniesiona do tematów na -ĩ-.

Pśł. (ogsłow.) **polu dьne*/polъ dьne***

Znaczenie tego leksemu to ‘połowa dnia’, ‘południe’. Połączenie wyrazowe pśł. **polъ* ‘pół, połowa’ z gen. **dьne* lub z nom. **dьnъ* (gen. **dьne*) jako wtórna nazwa strony świata, w której świeci słońce w środku dnia, wyparła pśł. **jugъ* ‘południe, strona świata’.

Pśł. (ogsłow.) **polu nokti*/polъ nokti***

Leksem w znaczeniu ‘połowa nocy, północ’ stanowi połączenie wyrazowe pśł. **polъ* ‘pół, połowa’ lub formy gen. **polu* z rzeczownikiem **noktъ* w gen. sg. Znaczenie ‘strona świata przeciwległa do południa’ w niektórych językach słowiańskich jest wtórne; w polszczyźnie wyparło całkowicie pśł. nazwę **sěverъ*.

Pśł. (ogsłow.) **pora* (f.)

Jest to rzeczownik odczasownikowy, pierwotnie nazwa czynności, utworzony od **perti*, **pbrp* ‘przeć’, w którym znaczenie ‘parcie, wysiłek, siła’, ‘pełnia sił’ wyspecjalizowało się jako ‘czas; okres wyłożonej pracy, okres wysiłku’.

Pśł. **rano*

W językach wschodniosłowiańskich rzeczownik ten określa ‘początek dnia; poranek’; poza tym **rano* to również przysłówek ze znaczeniem ‘wcześnie, rankiem’. Jest to urzeczownikowiona forma pśł. przymiotnika **ranъ* (w rodzaju nijakim **rano*), która prawdopodobnie wywodzi się z pie. **urōd-no-* (: **uerdh-/u^oredh-* ‘rosnąć, wznosić się’). Znaczenie pierwotne dla **ranъ* to zapewne ‘taki, który występuje w porze wznoszenia się słońca na niebie, o świcie, wczesnym rankiem’.

Pśł. (ogsłow.) *rokъ (m.)

Rzeczownik utworzony od *rekti, *rekъ ‘powiedzieć, rzecz’, którego znaczenie pierwotne daje się ustalić jako ‘umawianie się, uzgadnianie czegoś’, wtórne jako ‘to, co jest ustalone’, ‘umówiony termin’. Znaczenie wyrazu ‘jednostka czasu równa obiegowi Ziemi wokół Słońca’ rozwinęło się w oparciu o znaczenie ‘umówiony, określony termin’ (okres służby, zatrudnienia) — umowy takie były bowiem zwykle zawierane na okres roku. Wyraz ten w słownictwie prasłowiańskim nie miał więc znaczenia ściśle temporalnego. Prawdopodobnie *rokъ początkowo określał ‘zgodność w pewnym okresie’, później zaś ‘określony okres czasu’.

Pśł. (ogsłow.) *utro (n.)

Znaczenie tego wyrazu to ‘rano, poranek’. Wywodzi się on z pie. *āus-ro ‘świt, czas świtania, zorza poranna’ (: *aues- ‘świtać, rozwidniać się’). Rozwój formy *ustro > *utro nastąpił zapewne w wyniku upodobnienia spółgłosek na odległość *z-s > *z-z > *z-∅ w wyrażeniach przyimkowych typu *izъ ustra, *za ustra. Przeniesienie znaczenia ‘początkowa część dnia’ na ‘dzień następny’ (np. w brus., pol., ros.) ma swą paralelę w niem. Morgen ‘ranek’ : morgen ‘jutro’.

Pśł. (ogsłow.) *večerъ (m.)

Nazwa *večerъ (< *vekero-) prawdopodobnie wywodzi się pie. **uek^u spero ‘wieczór’, będącego złożeniem *ue- ‘ku’ i formy utworzonej od *k^user- ‘noc’. Jej znaczenie pierwotne byłoby więc ‘pora, czas przed nocą’.

Pśł. *vermę (n.)

Leksem ten oznacza ‘nieprzerwany ciąg chwil, czas’. Jego kontynuanty nie są poświadczone w językach zachodniosłowiańskich, możliwe więc, iż istniała opozycja semantyczna *vermę : *časъ ‘odcinek czasu, pora, moment’. Rzeczownik *vermę był spokrewniony ze stind. vartma (m.) ‘koleina, rowek, wyżłobienie’; mniej prawdopodobny wydaje się związek ze stind. variman ‘rozmiar, objętość’.

Pśł. (ogsłow.) *vesna (f.)

Rzeczownik ten powstał w oparciu o temat przypadków zależnych leksemu pie. *ues-n-i, który został przyporządkowany rzeczownikom rodzaju żeńskiego na -ā. Pie. *uesŕ/*uosŕ, gen. *uesn(es), rzeczownik z tematem heteroklitycznym -r/n-.

Pśł. (ogsłow.) *věkъ (m.)

Znaczenie tego leksemu to 'siła, życie; czas, okres życia; długi odcinek czasu'; pierwotne pśł. *věkъ (< *voikŭ-) oznaczał 'przejawianie siły, moc, siła', z czego rozwinęło się 'siła życiowa, żywotność' > 'zdrowie' > 'długie życie, lata życia' > 'długi okres, sto lat'. Wyraz wywodzi się z pie. ***uejk-* 'przejawiać, okazywać siłę'; 'siła'.

Pśł. (ogsłow.) *zima

Leksem oznacza 'chłodna pora roku, zima'. Jeśli uzasadnione jest łączenie pie. pierwiastka rdzennego **ǵʰej-* z ***ǵʰeŭ-* 'łać', nazwa określała wprawdzie 'porę deszczową'. Wtórne znaczenie 'zimna pora roku, kiedy pada śnieg' musiało pojawić się więc bardzo wcześnie, może już w okresie pie.

Nazwy miesięcy

Nazwy miesięcy, z wyjątkiem marca i maja, mają swoją motywację słowotwórczo-semantyczną w materiale prasłowiańskim. I tak na przykład polski *luty* 'drugi miesiąc roku' (stpol. także 'styczeń') to pierwotnie przymiotnik w funkcji rzeczownika, motywowany przez pśł. **lutъ* 'srogi; ostry, piekący'. Nazwa czwartego miesiąca u Słowian wywodzi się od **květъnъ* 'okres kwitnienia roślin' (: pśł. **květo*), por. pol. *kwiecień*, czes. *květen* 'piąty miesiąc, maj', błg. dial. *цвѣтен* 'kwiecień', stch. *cvjetanj* 'maj', uk. *кві́чень* 'kwiecień'. Pśł. **srpъnъ* 'okres żęcia zboża' to nazwa jednego z letnich miesięcy: czes. *srpen* 'wrzesień', pol. *sierpień* 'ósmy miesiąc roku', ch. *сѣрпн* 'lipiec', strus. *сѣрпнѣнь* 'sierpień', ros. dial. *сѣрпень* 'ts.'. Słow. **listopad* 'okres opadania liści' jest złożeniem z pierwszym członem **listъ* 'liść', człon drugi nazwy to rzeczownik utworzony od **pasti*, **padō* 'paść, spaść'. Tak nazywa się jeden z miesięcy późnej jesieni: czes. *listopad* 'opadanie liści'; 'listopad', dial. 'jesień', 'wrzesień', pol. *listopad*, ch. *лїstopad* 'październik'; 'okres opadania liści'; 'stos opadłych liści', ros. *лѣсмонáд* 'opadanie liści', dial. 'wrzesień'; 'jesień'.

Pnsłow. **grudъnъ* (< **grudъnъ-jb*) 'okres, kiedy ziemia jest pokryta grudami, zamarznięta' (: pśł. **grudъnъ* 'pełen grud, wyboisty') zawęził znaczenie do 'najzimniejszy miesiąc w roku': stczes. *hruden* 'miesiąc między grudniem a styczniem', pol. *grudzień* 'dwunasty miesiąc roku' (stpol. także 'listopad'), sła. dial. *hruden* 'październik', strus. *грудѣнь* 'listopad', ros. dawne *грудѣнь* lub 'listopad', ukr. *грудѣнь* 'grudzień', słu. *grúden* 'grudzień'.

Piąty miesiąc (por. czes. *máj*, pol. *maj*, scs. *maub*) jest nazwą zapożyczoną ze śrwniem. *marz* (współcz. niem. *März* 'marzec'), która wywodzi się z łac. *Mārtius mensis* 'miesiąc poświęcony Marsowi' (w dawnym kalendarzu rzymskim był pierwszym miesiącem roku).

Nazwy dni tygodnia

Nazwy dni tygodnia ustaliły się u Słowian stosunkowo późno, wraz z pojawieniem się chrześcijaństwa, jednakże ich struktura (z wyjątkiem soboty) oparta jest na materiale prasłowiańskim. Słowiański **ponědělъkъ* ‘dzień następujący po niedzieli’ to wynik uniwerbizacji wyrażenia **(dъnъ) po nědělī*: czes. dial. *pondělek*, pol. *poniedziałek*, ukr. *понеділок*; z innym przyrostkiem: czes. *pondělí*, ros. *понеде́льник*. Drugi dzień tygodnia wywodzi swą nazwę od liczebnika porządkowego **vъtorъ* ‘drugi’ (uniwerbizacja wyrażenia **vъtorъ dъnъ*): czes. pot. *úterek*, pol. *wtorek*, ch. i s. *utorak*. Inny przyrostek, mianowicie **-ъnikъ*, występuje w ros. *вторник* i scs. *вторникъ*. Nazwy ‘wtorek’, ‘czwartek’, ‘piątek’ wskazują, iż pierwszym dniem tygodnia był poniedziałek (u Słowian przyjęty zapewne pod wpływem romańskim).

Ogśłow. **neděl’a* ‘dzień wolny od pracy’ jest nazwą utworzoną od **ne dělati* ‘nie pracować’ za pomocą przyrostka **-ja*. Może być oryginalnym tworem językowym słowiańskim (por. czes. *nedele* ‘niedziela’, także ‘tydzień’, pol. *niedziela*, ros. *неде́ля* ‘tydzień’, scs. *недѣля* ‘ts.’) lub kalką łac. *feria*, *dies feriata* w dawnym znaczeniu ‘dzień wolny od pracy’.

Nazwa szóstego dnia tygodnia przyjęta jest ze śrlac. *sabbatum* ‘sobota’: pol. *sobota*, ch. i s. dawne i dial. *sobota*, słń. *sobóta*. W części języków słowiańskich używana jest forma, która miała prapostać **sъbota*: ros. *субо́та*, ch. i s. *sъbota*, maced. *sabota*, scs. *sъbota/sъbotъ* (m.). Odmianka z *-o-* wywodzi się ze śrgrec., zaś jej źródłem jest hebr. *šabbāth* ‘dzień wolny od pracy’.

We wnioskach i uwagach końcowych pragnę podkreślić, iż historia oznaczeń czasu w językach słowiańskich jest rezultatem abstrakcyjnego i zarazem klasyfikującego działania świadomości ludzkiej. W sposobach jego oznaczeń odzwierciedla się rozpoznawanie otaczającego świata w oparciu o konkretne doświadczenie zjawisk przyrody — cyklicznych zmian sezonów, faz księżyca, wschodu po zachodzie słońca, dnia po nocy. Należą tu nazwy pór roku i nazwy części doby.

Rok prasłowiański dzielił się na dwa sezony — ciepły (**vesna*, **lěto*) i chłodny (**esenъ/*osenъ*, **zima*). U Słowian **vesna* oraz **lěto* to pory oddzielone nieostro, co wpłynęło na nazwy miesięcy w roku. Zwykle dawni Słowianie liczyli sezon ciepły (porę żniw, prac pasterskich i zbioru owoców), nie wykrystalizowało się jeszcze bowiem pojęcie lat, a tym bardziej wieków. Podstawę systemu oznaczeń czasu tworzyło nie pojęcie miesięcy, lecz sezonów, które dzieliły słowiański rok na części.

W folklorze słowiańskim zachował się pełny izomorfizm opozycji semantycznej ‘dzień’ ↔ ‘noc’ oraz ‘wiosna’ ↔ ‘zima’ (dwudzielnosc roku). Opozycja ‘wiosna’ ↔ ‘zima’, rozumiana szeroko jako opozycja czasu,

który rozpoczyna się od zimowego czasu słonecznego i kończy zbiorem plonów, jest najpełniej reprezentowana w rytuałach, w tekstach powiązanych z cyklem sezonowym (przykłady w obrzędowych pieśniach wiosennych i pieśniach dożynkowych).

‘Wiosna’ dzieliła się u Słowian na dwa cykle — chłodny (rozpoczął go zimowy czas słoneczny) i wiosenno-letni. Sądzić wolno, iż w odległej przeszłości istniała wydzielona nieostro część roku — ‘wiosna’ + ‘lato’ (‘początek lata’). W opozycji ‘wiosna’ ↔ ‘zima’ członem nacechowanym był człon pierwszy, związany bezpośrednio z opozycją ‘życie’ ↔ ‘śmierć’.

Wiosnę wyobrażały symbole zoomorficzne, przede wszystkim ptaki przelotne (jaskółka, skowronek). Związek ptaków z wiosną — przynajmniej w Europie i Ameryce Północnej — to uniwersalny motyw w folklorze. W pieśniach obrzędowych jest to dziś symbol wiosny jako ptaka, ulepionego z ciasta. Z symbolem męskiej siły, potężniejącej na wiosnę, z płodnością łączą się nazwy **jarь*, **jarina*, **jarovъjь chľěbъ*. Należą tu również słowiańskie określenia wiosny utworzone od **jar-*, np. czes. *jaro*, *jař* oraz pogańskie teonimy **Jarilo*, **Jarovitъ*.

W zależności od ruchu słońca na nieboskłonie dawni Słowianie wydzielali **utro*, **polъdъnъ* oraz **večerъ*. Pojęcie dnia było jeszcze słabo wykrystalizowane, gdyż **dъnъ* to tylko ‘jasna część doby’.

Znaczenie nazw **rokъ* oraz **věkъ* nie było czysto temporalne — prawdopodobnie **rokъ* początkowo oznaczał ‘zgodność następującą w pewnym okresie’, później zaś ‘okres występowania pewnej zgodności’. Znaczeniem podstawowym psł. **věkъ* było ‘życie; droga rozwoju od znaczenia ‘życie’ do znaczenia temporalnego oraz do ‘długość życia konkretnego człowieka’ wyraża już określone, znane granice czasu.

W okresie prasłowiańskim grupa semantyczna nazw miesięcy była w stadium rozwoju: ta sama nazwa mogła odnosić się do kolejnych miesięcy; wahało się również ich rozmieszczenie w sezonie, zwłaszcza jesienno-zimowym. Głównymi pojęciami były wprawdzie sezony, które dzieliły słowiański rok na części ciepłą i chłodną.

Dawni Słowianie nie znali jeszcze rachuby lat. Daty wypadków minionych i aktualnych wiązały się z konkretnymi wydarzeniami w kręgu rodzinnym, we wczesnej organizacji rodowo-plemiennej.

Przyjęcie chrześcijaństwa upowszechniło na obszarze Słowiańszczyzny Zachodniej sposoby rachuby czasu, oparte na gruncie kultury antycznej. W 540 roku mnich rzymski Dionizy Mały opracował rachubę według tak zwanej późnej ery chrześcijańskiej, przyjmując za jej początek dzień narodzin Chrystusa, ustalony na 25 grudnia 753 roku od założenia Rzymu. Kalendarz ten przyjęli Słowianie Zachodni wraz z chrześcijaństwem. Ruś na wzór Bizancjum używała do 1700 roku kalendarza tak zwanej ery bizantyjskiej,

w którym liczono lata od daty stworzenia świata, ustalonej na rok 5508 przed Chrystusem. Za początek roku przyjęto na Zachodzie wpieryw dzień Bożego Narodzenia (25 grudnia), z czasem przewagę uzyskało datowanie od dnia Obrzezania Pańskiego (1 stycznia).

Podział miesięcy na tygodnie, rozpowszechniony w całym świecie antycznym przyjął się również u Słowian.

Literatura

Galas F., 1957, *Jug*, „Język Polski” XXXVII, s. 221–223.

Якобсон Г., 1958, *Развитие понятия времени в свете славянского чась*, „Scando-Slavica”, t. IV, s. 286–307.

Streszczenie

Kształtowanie się pojęcia czasu w językach słowiańskich

Historia oznaczeń czasu w językach słowiańskich jest rezultatem abstrakcyjnego i jednocześnie klasyfikującego działania świadomości ludzkiej. W sposobach jego oznaczania odzwierciedliło się rozpoznawanie otaczającego świata w oparciu o konkretne doświadczenie zjawisk w kręgu rodowo-rodzinnym, obserwacja cyklicznych zmian sezonów w przyrodzie, faz księżyca, następstwa wschodu po zachodzie słońca, dnia i nocy. Przyjęcie chrześcijaństwa przez Słowian rozpowszechniło sposoby rachuby czasu, oparte na podłożu kultury antycznej.

Słowa klucze: słownictwo, języki słowiańskie, kształtowanie się pojęcia czasu

Summary

The development of the concept of time in Slavic languages

The history of determining time in Slavic languages is the result of abstract and simultaneously classifying activities of human consciousness. The methods of marking time reflect the recognition of the surrounding world based on a specific experience of tribal and family life, on observation of cyclical changes of seasons in nature, phases of the moon, sunrise after sunset, day and night. Christianity spread among Slavs the ways of determining time, that were typical of ancient culture.

Key words: vocabulary, Slavic languages, the development of the concept of time